

Ders : 227**Konu : MALİKİ MEZHEBİ**

MALİKİ MEZHEBİ

Maliki Mezhebi, “dört mezhep” adıyla bilinen sünni fıkıh mezheplerinin kronolojik sıra itibarıyla ikincisidir. Bu mezhep, büyük hadis ve fıkıh âlimi Mâlik b. Enes’e nisbet edildiği için bu ismi almıştır.

Mezhebin imamı Mâlik b. Enes, 93/712 yılında Medîne’de doğdu. Yemen’den Medîne’ye göçen bir aileye mensuptur. Ailesinden pek çok kişi hadis ilminde tanınmış kişilerdendir. Dedesi Mâlik b. Ebî Âmir, tabiinin ileri gelenlerindendi.

İmam Mâlik Medine’de yetişti. Hacc dışında Medîne’den ayrılmadı ve ömür boyu burada yaşadı. Doğup büyüdüğü Medine şehri, yaşadığı devirde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hadisleri, sahabe ve tabiûn fetvaları bakımından bir merkez idi.

İmam Mâlik böylesine zengin bir ilim atmosferinde yetişti. Küçük yaşta iken Kur’ân-ı Kerîm’i ezberledi. Sonra hadisleri ezberlemeye koyuldu. Rabî’atü’r-re’y, İbn Şihâb ez-Zührî, Abdurrahman b. Hürmüz el-A’rec, Eyyûb es-Sahtiyânî’nin de aralarında bulunduğu bir çok alimden ders aldı. Hocaları içinde özellikle ilk ikisinin kendisi üzerindeki etkisi büyük olmuştur.

Olgunluk çağına gelince Medine’de Mescid-i Nebevî’de ders ve fetva vermeye başladı. Yaşlandığı zaman ise, fetva ve ders verme işini evinde sürdürdü. 50 yıldan fazla ders okuttu, fetva verdi ve hadis rivayetiyle meşgul oldu.

Güçlü zekası ve disiplini sayesinde ortaya çıkan başarısından dolayı hocalarının takdirini kazandı ve yirmi yaşlarında iken fetva vermeye başladı. İslam dünyasının birçok bölgesinden hadis almak ve ders okumak için akın akın öğrenciler Medîne’ye geldi.

İmam Mâlik, bir âlime yakışır ciddiyet ve vakarla ders verir, gereksiz ve uygunsuz sözlerden sakınırdı. Gerek fetva verirken ve gerekse hadis rivayet ederken yüzü parlak bir hâl alırdı. Hadisleri rivayet edeceği zaman abdest alır, en yeni ve en temiz elbiselerini giyerdi. Vakıdî, onun ders meclisinde gürültü olmaz, kimse yüksek sesle konuşmazdı. Bir soruya cevap verdi mi, ona bu nereden diye sorulmazdı. Onun sözüne itiraz edilmezdi.¹

İmam Mâlik, hac vesilesiyle Haremeyn’e gelen ulema ile görüşme fırsatı buldu. Ebû Hanîfe, Leys b. Sa’d, Evzâ’î, Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî bunlar arasındadır. Ca’fer es-Sâdık’la da sık sık görüşmüş ve onun ilmini, zühd ve takvasını büyük bir takdirle karşıladığını ifade etmiştir.

Emevîler döneminin sonu ile Abbâsîler döneminin başında yaşamıştır. Siyasetten uzak durmayı tercih etse de Emevî idarecilerinin cebr ve ikrah yoluyla aldıkları biatlerin, bu biatlara bağlı kalacaklarına dair zor altında yaptırılan yemin, talak ve nezir gibi sözlü tasarrufların fıkhen geçersiz olduğu yönündeki fetvaları sebebiyle çeşitli eziyetlere maruz kalmıştır.²

¹ İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C.3, sh.1214-1215

² Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku, Prof. Dr. Saffet Köse, sh.171

Mescid-i Nebevî’de fetva ve ders ile meşgul olduğu bir sırada hacc vesilesiyle Haremeyn’e gelen Halife Hârûn er-Reşîd, iki oğlu Emîn ve Me’mûn’a gelip ders vermesi için ricada bulunduğu; **“İlim birilerinin ayağına gitmez, ilme gelinir.”** diyerek reddetti. Bu sözünde kendisine hak veren Harun er-Reşîd, çocuklarının kendisini dinlemek üzere geleceklerini söyleyince: **“Çocuklar, insanları gözetlemek / denetlemek için gezip dolaşmayacaklar ve ders bitene kadar oturup dinleyeceklerse öyle gelsinler”** diye uyarıda bulundu. Çocuklar da bu şartla derse geldiler.³

İmam Mâlik, öğretim kadar eğitimin de önemli olduğunu vurgular, derslerine devam edenlerden ilme saygılı olmalarını isterdi. Derslerine devam edenlere:

“İlim tahsilinde bulunan kimsenin; vakur, ağır başlı, ciddi, samimi, öncekilerin görüşlerine uyması, fazla şakadan uzak kalması, özellikle ilim meclislerinde bundan sakınması gerekir” diyerek öğüt verirdi.⁴

Hayatı boyunca ilimle meşgul olmuş olan büyük hadis ve fıkıh alimi İmâm Mâlik 179/795 yılında Medîne’de vefat etti. En önemli eseri günümüze kadar ulaşan ve 1720 rivayetin yer aldığı muteber bir hadis kitabı olan **“el-Muvatta’**’dır. Bu eser bir çok alim tarafından şerh edilmiştir.

İmam Mâlik’in, önce mescidde daha sonra hastalığı sebebiyle evinde verdiği dersleri daha çok kendisinin anlatımıyla geçmiş, Ebû Hanîfe’nin uyguladığı gibi talebeleriyle tartışma ve karşılıklı görüş alış-verişi şeklinde bir uygulama olmamıştır. Bu sebeple vefatından sonra bazı ihtilaflar nakledilse de hayatında iken talebeleriyle kendisi arasında bir görüş ayrılığı kaydedilmemiştir. Öğrencileri onun görüş ve fetvalarını tedvin ederek günümüze ulaşmalarını temin etmişlerdir.

Mâlikî Mezhebi’nin **el-Muvatta’**’dan sonraki ikinci kaynağı olan **el-Müdevvene**, Sahnûn b. Abdisselâm’ın İbnü’l-Kâsım’dan aldığı İmam Mâlik’in görüşlerinden oluşmaktadır.⁵

Mezhebin yayılmasını temin eden talebeleri arasında Abdullah b. Vehb, Abdurrahman b. Kasım, İbnü’l-Kâsım el-Utekî önemli bir yer tutar. Bunun dışında Ebû Muhammed İbn Abdi’l-Hakem, İbn Ziyâd el-Absî, İbn Gânim el-Kâdî, Esed b. Furât, Yahya b. Yahyâ el-Leysî mezhebin çeşitli bölgelere yayılmasında etkili olan ilk dönem Mâlikîlerdendir. Ebû Hanîfe’nin talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ile İmam Şâfiî’de İmam Malikî’in talebeleri arasında sayılabilir.

Ebû Hanîfe farazî meseleler üzerinde ne kadar durmuşsa, İmâm Mâlik de bir o kadar kaçınmıştır. Ebû Hanîfe’ye niçin farazî meseleler üzerinde duruyorsunuz diye sorulduğunda: **“Belâ gelmeden ona hazırlanıyoruz.”** cevabını verirken; İmâm Mâlik de kendisine farazî bir mesele sorulduğunda: **“Böyle bir olay vuku bulmuş mu?”** diye mukabelede bulunmuş hayır cevabını alınca da: **“Bırakın vaki olsun ondan sonra konuşuruz”** diye cevap vermiştir.

Malikî Mezhebi, Hicâz ekolünün (ehl-i eser/ hadis) devamıdır. İmam Şâfiî’nin: **“Mâlik ve Süfyân b. Uyeyne olmasaydı Hicaz’ın ilmi ortada kalmazdı”** dediği nakl olunur.

³ a.g.e.Prof. Dr. Saffet Köse, sh.124

⁴ İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C.3, sh.1215

⁵ Fıkıh Usûlü, Prof. Dr. Fahrettin Atar, sh.406

İmam Mâlik'in usulünde dört aslî delilin yanı sıra **amel** ve **maslahat** (faydalı olanı almak) esaslı birer kaynaktır. Amel denildiğinde ilk olarak Medînelilerin uygulaması akla gelir. Kur'an ve Sünnet'in yanısıra Medîne'lilerin uygulamalarına (Amel-i Ehl-i Medîne) özel bir önem vermesi ve onu belli ölçüde âhâd haberlere tercih etmesinde, Hz. Peygamber ve sahabesinin burada yaşamış olmasıyla oluşan sünnete dayalı kültürel hayat ile Medîne'nin dış etkilere karşı muhafazakâr yapısını koruması da etkili olmalıdır. Bununla birlikte amel sadece Medînelilerin uygulamalarıyla sınırlı olmayıp, arka planında bir fikhî hüküm için seçkin bir topluluk tarafından uygulanmış olmanın delil değeri taşıdığı fikri de yatmaktadır.

Maslahat düşüncesini müstakil bir delil kaynağı olarak en erken kabul eden mezheptir. Sedd-i zerâi' (yasaklanmış sonuçlara vasita olan meşru yolların kapatılması), istihsân (daha kuvvetli bir hükmü kabul etmek) gibi maslahat kavramıyla doğrudan ilişkili ilke ve yöntemlerin Mâlikî usulü içinde müstakil olarak yer alması maslahatın yerini ve önemini göstermesi açısından önemlidir.⁶

Tarihî süreç içerisinde İmam Mâlik'in mezhebi Medîne dışında Mağrib bölgesi ile Endülüs'te kökleşmiş ve bugün yine bu bölgelerde özellikle Fas, Tunus, Libya'da hakim durumda bulunmaktadır. Mâlikîliğin Endülüs ve Kuzey Afrika'da kökleşmesinin temel sebebi burada yaşayan müslümanların Haremeyn'e yaptıkları seyahatler dolayısıyla Mâlikî Mezhebî'yle tanışmış olmalarına bağlanmaktadır.⁷

FIKHÎ METODU

1. Kitap
2. Sünnet
3. İcma
4. Kıyas
5. Sahabi Fetvası
6. Medinelilerin Ameli
7. Mesâlih-i Mürsele (faydalı olanı almak, zararlı olanı kaldırmak, engellemek)
8. Sedd-i Zerai.

ESERLERİ

1. Muvatta:

İmam Mâlik, Muvatta'da Resûlullah (s.a.v.)'e muttasıl veya mürsel senetle ulaşan hadisleri, sahabe kavillerini, tabiilerin görüşlerini toplamıştır. Ayrıca kendisi de görüş ve fetvalarını ilave etmiştir. Kırk yılda hazırladığı bu eseri, fıkıh bablarına göre tertip etmiştir.

2. Müdevvene: Sahnûn b. Abdisselâm'ın İbnü'l-Kâsım'dan aldığı İmam Mâlik'in görüşlerinden oluşmaktadır.⁸

⁶ TDV, İslam Ansiklopedisi, c.27, sh.519-535

⁷ a.g.e.Prof. Dr. Saffet Köse, sh.125

⁸ a.g.e. Prof. Dr. Fahrettin Atar, sh.406

Alınacak Dersler:

1. İlim öğrenenler; samimi, ciddi ve vakur olmalıdırlar. Gereksiz ve uygunsuz sözlerden sakınmalıdırlar.
2. İlim tahsilinde bulunan, ders ve sohbet dinleyenler; ağır başlı, ciddi, samimi, ve dikkatle dinlemelidirler.
3. İlme ve âlimlere gereken saygıyı göstermek dinimizin emridir.

Tavsiyeler:

1. Mutlaka bir ders veya sohbet halkasına katılalım ve bunu sürekli hâle getirelim.
2. Bu dersi bir grup arkadaşımızla da paylaşalım.
3. Kitap okuyup-okumadığımızı gözden geçirelim.